

CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ SOVYET TALEPLERİNİ HALKA ANLATIYOR

13 Nisan 2026

Yıldırım Koç

1945-1946 yıllarında Türkiye'nin gündemindeki birinci madde, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı istemesi, Boğazlar'da üs talep etmesiydi.

Sovyet taleplerinin kamuoyuna yansıtılmasından sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 3 Mayıs 1946 günü Eskişehir Halkevi'nde yaptığı konuşmada yaşananlar konusunda ayrıntılı bir açıklama yaptı:

"Bu günlerde başlıca dış mesele olarak Ruslarla olan münasebetlerimiz birinci plana geçmiştir. Ruslar, uzun müddet memleket içinde kendileriyle dost bir politika takip edecek adamların bulunup bulunmadığını araştırdıktan sonra bugünkü idare başında bulunanların böyle bir şey yapmaya müsait insanlar olmadıklarını anlayarak ilk tekliflerini ortaya koydular.

"Geçen Haziran'da Ruslarla feshettikleri dostluk muahedelerini yenilemek için Moskova büyükelçimizle temasa gelen Molotof aramızda ileri bir muahede ve dostluk münasebeti kurmak arzusunda bulduklarını ve bunun için de bazı pürüzlerin halli lazım geldiğini söyledi. Bu pürüzler arasında 1920 senesi ile Şark hudutlarımızda kabul edilen değişiklikler neticesinde Anavatan'a avdet eden Kars ve Ardahan'ın tekrar Rusya'ya iadesi lazım geldiği ve Ruslara Boğazlarda da üs verilmesinin icap ettiği ve ancak bundan sonra kendileriyle yeni bir dostluk kurmanın mümkün olacağı bize bildirildi.

"Biz bu teklifleri kabul etmedik, reddettik. Kars ve Ardahan'ın 920 yılında bize verilmesine sebep olarak o zaman Rusya'nın zayıf olduğunu ileri sürdüler. Harp esnasında kendileri Karadeniz'den gelebilecek tehlikelere karşı çok endişeli günler geçirmiş olduklarını, fakat Türklerin hüsninietli hareketleri sayesinde taarruza uğramadıklarını; ancak Karadeniz'in ehemmiyeti için bazı tedbirler alınması lüzumunun, Türklerin Akdeniz'den gelecek taarruzlara karşı Boğazları müdafaa için kuvvet ve imkanlarının kifayetsizliğini öne sürerek bu müdafaa için müşterek bazı hazırlıklara lüzum olduğu tezini müdafaa ettiler.

"Biz bunları geçen 7 Haziran'da kati olarak reddettik. Ve ondan sonra müzakere olmadı. Ancak bu taleplerini desteklemek için Garp memleketleri ve bilhassa Amerika'da bulunan bütün Ermeniler harekete geçirildi. Komiteler kuruldu, tarihin bütün vakaları tahrif edilerek, bu Vilayetlerimizde Ermenilerin hak talepleri olduğu dünyaya kabul ettirilmek istendi.

"Hemen bütün harpler arazi isteklerinden sonra meydana getirilen silahlı hareketlerle başlar. Rusların böyle bir taleple ortaya çıkmalarından sonra hemen askerî hareketler ve silahlı ihtilafların başlayıp başlamayacağını anlamak istedik. Onun için biz de askerî hazırlıklarımızı yapmakla beraber esas itibarıyla umumî seferberlik ilanına karar vermiştik. Ancak umumî seferberlik ilanı suretiyle ve kendi telaşımızla bir silahlı ihtilâfa sebep olmaksızın, ihtiyatlı bulunmayı ve haklı davamızı dünyaya anlatmayı bir kere daha tecrübe etmeye karar verdik.

"O günlerde aramızda çıkan ihtilâf buna karşı alınan tedbirler ve sair bütün işlerimiz parti gurubunun gizli içtimalarında bütün Milletvekillerine anlatılmıştır. Hatta umumî efkara resmi beyanatla bu talepleri söylemeyi düşündük. Bir noktadan dolayı resmi beyana lüzum görmedik, o nokta; Rus talepleri elçimize şifahi söylenmiştir, kağıt üzerine konmamıştır. Resmi beyanatla biz bu talepleri kağıt üzerine koymuş olsaydık bu taleplerden dönmenin Ruslar için daha güç olacağını düşündük. Resmî beyan yerine memleketin başka vasıtalarla haberdar edilmesini uygun gördük, mesele gazetelere, radyolara ve nihayet enternasyonal sahaya intikal etti. Duymayan, bilmeyen kalmadı, bu hülasayı yaparken bir noktanın iyice anlaşılmasını istiyorum. Ruslarla aramızda hiçbir mesele olmadığını, dostluk için hiçbir engel mevcut bulunmadığı şeklinde menfi propaganda yapmak isteyenler Ruslarla eskiden beri dost olduğumuzu söylüyorlar.

"Ruslarla aramızda meseleler vardır, bu meseleler ve Rusların talepleri büyük devletler arasında da bahis mevzuu olmuştur ve olmaktadır. Ancak Ruslar bu taleplerini kağıt üzerine koymaktan dikkatle çekiniyorlar. Yarın bize zaten böyle bir şey düşünmüyorduk, yanlış anlaşılmalıdır, derler ve perdenin arkasına çekilirlerse memnuniyetle kabul etmeye hazırım.

"Molotofla Sefirimizin ilk görüşmesinden sonra Ankara'daki sefirleri (bizimle konuşmuyorsunuz, biz sizinle dostluk kurmak istiyoruz) şeklinde defaatle müracaatlarda bulunmuş ve her defasında kendileriyle dostluk kurabilmemiz için (hiçbir arazi ve üs istemiyoruz, hükümler ve müstakil millet haklarınıza karşı hiçbir diyeceğimiz ve size karşı hiçbir tecavüz fikrimiz yoktur) demelerinin lüzumuna işaret ettik. Ruslar henüz bu vaziyeti kabul etmiş ve ilk sözlerinden dönmüş değillerdir.

"Şimdi Arkadaşlar;

“Arkasından silahlı bir harekete, askerî bir harekete karar vermeden bir devlet komşusundan arazi talebinde bulunamaz, iki komşu Devlet arasında bir defa arazi talebi mevzuu bahis olunca artık aradaki emniyet muhtel olur, arazi talebi bu meselelerdendir. Böyle olunca silahlı bir harekete karar vermeden arazi talebinde bulunduktan sonra vakit geldiği zaman harp ilanı için bahane bulmak gayet kolaydır. Böyle bir zamanda hudut münazaası (çekişmesi,YK), gazete münakaşası ortaya atılabilir. Fakat ortada böyle bir talep varken yokmuş gibi göstermek, bütün fikir ve kanaatlerin birleşik olması lazım geldiği bir anda Milleti dağınıklığa sevk eder, bütün memleket varını yoğunu ortaya koyup her manasile seferber olmakta tereddüde düşer.

“Birtakım talepler dermeyan edilir, o zaman zayıftım şimdi kuvvetliyim, bunları istiyorum denirse, yarın daha çok kuvvetlendiğinde yeni yeni isteklerde bulunmayacağını millet kabul eder mi; siz istediğiniz kadar filan hudutta münaza çıkı, falan gazetenin neşriyatı harbe sebep oldu deyiniz, kimse inanmaz; bütün memleket tek vücut olarak varlı ve varlığı ile müdafaaya koşar. Vaziyet bu iken arkasından silahlı hareketlere karar vermeden ağır taleplerin ortaya konması siyasi hatadır. Ruslar bu hatayı niçin yaptı, o zamanki tahminler ve sonraki hadiseler böyle bir taleple Rusların içeriden bir söküntüye intizar ettiklerini göstermiştir.

“Memleketin böyle bir çöküntüye müstait olduğuna o kadar inanmışlardır ki; Türkiye’de derhal panik başlayacak, Hükümet değişecek, Rus siyasetine boyun eğecek bir idare başa geçecek. Türkler için Bulgaristan gibi köle olmaktan başka bir çare kalmayacaktır. Bu ümide kapılmışlardır. Vaziyeti bu tarzda mütalaa etmişlerdir.

“Arkadaşlar;

“Şimdi bir yıldan beri almış olduğumuz mesafeyi gözden geçirebiliriz. İçeride ümit ettikleri çöküntü ve çözüntünün tamamen aksine olarak, memleket ve Millet’in tek vücut halinde görünmesi böyle bir ümidi boşa çıkarmıştır. O zaman vaziyetimiz şu idi: Büyük bir harp olmuş, herkes boğazına kadar fedakârlık etmiş, sefil ve perişan kalmış, çözülmesi gerekli türlü enternasyonal meseleler var, Türklerle Ruslar arasındaki anlaşmazlık bir silahlı ihtilafa varırsa dünya bizi ne dereceye kadar tutabilir.

“O zaman dünyanın bizi tutmasından endişe edilecek haklı bir çok başka sebepler de vardı. ‘Biz çok ezildik, siz durdunuz, böyle bir vaziyet muvacehesinde Milletlerimizi yeni bir maceraya sürüklemek imkânı yoktur. Kars Ardahan için uyuşuverin’ derlerse, Türkiye ne yapacaktır. Bu ihtimallerle beraber karar verdik ki canımıza kastetmek isteyenlere boynumuzu uzatmanın hiçbir faydası yoktur. Şerefli bir millet olarak ölmek en doğru yoldur.

“Arkadaşlar;

“Biz milletçe tecrübe görmüş adamları. Hesap nedir, muhasebe nedir, nasıl yapılır, bunları takdir edecek vaziyetteyiz. Metin ve Şerefli bir Millet olarak biz vazifemizi yapmak cesaretini gösterirsek, yalnız başlayacağımız bu işte bütün insanlığı etrafımıza toplamak ihtimali vardır; başka bir ihtimal de yoktur. Bu muhakeme ile vaziyeti metanetle takip etmeye karar vererek hariçten gelen tazyikleri reddettik. İçeriden bir söküntü, çözülme ve çökme olmayacağı hakkında dışarıda uyanan kanaatlerdir ki, Milletimiz itibar ve mevcudiyetini daha kuvvetli duyurmaya başlamıştır. O zaman gezdiğim Vilayetlerimizde yaptığım konuşmalarda daima söyledim. Bir harp çıkarsa İngiltere ve Amerika bizim yanımızda mı mevki alacaktır; böyle bir ihtimali hatırdan uzak tutmak lazımdır. İlk vazife bize düşer, biz vazifemizi şerefle yaptığımızı inandırırırsak, ancak o zaman dünyayı davamız çevresine toplayabiliriz.

“Arkadaşlar;

“İngiltere hiçbir şüpheye mahal vermeyecek şekilde ilk günden beri davamızı desteklemede ufak bir zayıflık dahi göstermedi. Bizi daima haklı buldu, halbuki müttefik olarak en çok şikayet etmesi lazım gelen İngiltere’dir. Türlü safhalarda münakaşalara girdik, vaziyeti izah ettik; İngiltere: (Ben muharebe ettim, boğazımıza kadar kana battım) diyebilirdi; İngiltere bunu yapmadı, Davamızı kendi imparatorluğunun hayatı menfaatleriyle birleşmiş gördü. Fakat biz görüşmelerimizde izhar edilen bu teminatın resmen teyidini istedik, Meclis’te söylenecek, dedik. Avam Kamarasındaki beyanat bunun üzerinedir. İngiliz hariciye nazırı bütün dünya karşısında Türklerle İngiltere arasında mevcut ittifakın tamamıyla hüküm sürdüğünü, hükümlerinin taze ve mer’i olduğunu ilan etti.

“Ondan sonra Birleşmiş Milletlerle beraber bulunmak rabtası Amerikan milletinin daima artan bir tempo ile davamıza karşı anlayış zihniyeti ile hareketini sağlamıştır. Rusların ortaya koydukları davaların silahlı bir ihtilafa çıkması halinde kayıtsız ve hoş görür bir vaziyet alamayacaklarını anlattılar. Bu memleketle ittifakımız mevcuttur denemez ama, bütün halleriyle bizim tarafımızda olduklarını söylüyorlar. Ruslarla yaptıkları hususî müzakerelerde de bizi tutuyorlar. Bir sene evvelki yalnız kendimize güvenme kararımızdan doğan Türk davaları, bugün üçüncü bir cihan harbinin çıkmasına sebep olur gibi dünyanın müşterek meselesi haline gelmiş bulunuyor. Bu Memleketimiz için büyük bir kazanç değil midir?

“Arkadaşlar;

“Şimdi evvelce de söylediğim gibi, bu neticeleri yalnız baştaki idarecilerin iktidar ve maharetine değil, Türk Milletinin kendi mukadderatına, kendi meselelerini anlamakta gösterdiği isabete ve Vatanseverliğe borçluyuz.

Eğer bu memleket Bulgaristan gibi şuursuz ve darmadağın olmaya, Ruslar ne isterse onu yapmaya müstait köle zihniyetine düşseydi, bugünkü duruma yükselemezdi. Memleketimizin iç hayatında takip ettiğimiz yolu bu vaziyetten mütalaa etmek lazımdır.

"Bu arada memleketimizde aşırı ve her şeyi kötüleyen ve halkımızın sınırlarını bozan bazı neşriyate da tesadüf edilmiştir. Bu neşriyate karşı memleketi kurtarmak için iki yol vardı. Bunlardan birinci ve kolayı, bu neşriyatı susturmak politikasıdır. Bunları susturabilirdim, Beni memleket anlardı, bunu yapmadım, çünkü susturma tarzı ile ilde edilen dahili sükunet memleketin hakiki kuvvetini, kudretini ifade etmez. Bu memleket hakiki durumu anlayacak seviyededir, bunun dışarı alemce görülmesine lüzum vardır, onun için bıraktım, Tan ve Vatan gazeteleri birleşecekler, üç ay propaganda yapacaklar, bütün memleket birden çöküp gidecek, bir iki gazetenin menfi neşriyatı ile bu memleket birkaç ay içerisinde çökecekse, böyle çerden çöpten bir milleti yaşatmak ve ayakta tutmak hiçbir kimsenin kârı değildir.

"Arkadaşlar;

"Biz çerden çöpten bir millet değiliz ve böyle bir millet olmadığımızın dışarıdan anlaşılması olmasından sonradır ki milletler arası itibarımız daha çok artmıştır. Modern millet yaşamaya iktidarı olan bir millettir. Böyle bir millet kendi varlığını aydınlarının ve idarecilerinin göstereceği uyanıklığa olduğu kadar, kendi iç bünyesinin kuvvet ve cesaretine borçludur. Bunun için bütün vatandaşları yeni bir imtihana hazırlıklı bulmak istiyorum. Önümüzdeki tek dereceli olarak yapacağımız seçimde bütün vatandaşlarımızı seçim ödevine çağıracağım." (Turan, İlhan (der.), İsmet İnönü, Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler, 1944-1950, TBMM Yay., Ankara, 2003;72-76)

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Sovyetler Birliği ile yaşanan sorunları, 10 Mayıs 1946 günü II.Olağanüstü CHP Büyük Kurultayı açış konuşmasında (Turan,2003;88), 23 Mayıs 1946 günü Sivas Halkevi'ndeki konuşmasında (Turan,2003;95-99), 24 Mayıs 1946 günü Erzincan Halkevi'ndeki konuşmasında (Turan,2003;106-107), 25 Mayıs 1946 günü Kars Halkevi'ndeki konuşmasında (Turan,2003;108-116) ve 29 Mayıs 1946 günü Trabzon Halkevi'ndeki konuşmasında (Turan,2003;119-128) etraflı bir biçimde anlattı.

Cumhuriyet Gazetesi 30 Eylül 1946 tarihli sayısında Boğazlar'da ortak üs talebine Türkiye'nin red kararı manşetten şöyle aktarılıyordu: "Sovyet notasına hükümetimizin cevabı yakında Moskova'ya bildirilecek. Türkiye, Boğazlar'ın müşterek müdafaasını reddediyor. İngiltere ile Amerika arasında müzakereler. Vaşington ve Londra, Türkiye'yi sıkı bir suretle destekleyecekler. İngiltere ile Amerika, Sovyetler'in Boğazlar'da her türlü genişleme teşebbüslerine ve Ankara ile Moskova arasında doğrudan doğruya müzakere yapılmasına kati surette muhalif bulunuyorlar." (*Cumhuriyet*,30.9.1946)

İsmet İnönü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 18 Kasım 1953 yaptığı konuşmada da geçmişteki bu talebi şöyle hatırlatmaktaydı: "Sovyet Rusya 1945 te Türkiye'den, Şarktan ilçeler istedi, boğazlardan üsler istedi. Kaç senedir bu politikanın mücadelesi içindeyiz. Sovyet Rusya geçenlerde verdiği bir nota ile bu talebinden vazgeçtiğini söyledi." (*İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları*, C.2, TBMM Yay., Ankara, 1993;124)